

DISSEMINATION OF TOBACCO SMOKING AMONG ADOLESCENTS IN UKRAINE

Pol'ka N.S., Yatskovska N.Ya., Gozak S.V.

ПОШИРЕНІСТЬ ТЮТЮНОПАЛІННЯ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ УКРАЇНИ

У

**ПОЛЬКА Н.С.,
ЯЦКОВСЬКА Н.Я.,
ГОЗАК С.В.**
ДУ "Інститут гігієни
та медичної екології
ім. О.М. Марзєєва
АМН України"

УДК 613.84

**РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ
ТАБАКОКУРЕНИЯ СРЕДИ
ПОДРОСТКОВ УКРАИНЫ**

**Полька Н.С.,
Яцковская Н.Я., Гозак С.В.**

*Изучено распространение
табакокурения среди детей
7-9-х классов 122 обще-
образовательных школ в семи
регионах Украины с помощью
анкетирования в рамках
международной программы
"Европа без табака".*

*Установлено, что удельный
вес детей, которые ежедневно
курят, составляет 23,7%.*

*Выявлены такие негативные
тенденции в распространении
табакокурения среди
подростков, как стирание тра-
диционных половых различий,
а также снижение возраста
начала курения. Значительное
количество школьников
подвержено влиянию
пассивного курения
дома (80,1%) и за его
пределами (89,4%).*

багатьох країнах світу прова-
дяться активна боротьба з тю-
тюнопалінням, що є особливо
актуальним, зважаючи на знач-
ну поширеність цієї негативної
звички серед дітей і підлітків.
Досвід цих країн свідчить про
те, що успіх боротьби з тютю-
нопалінням залежить від вико-
ристання усього арсеналу по-
літичних засобів країн, вклю-
чаючи оподаткування, забо-
рону паління у громадських
місцях, просвіту з урахуванням
статі, програми засобів масо-
вої інформації, контроль над
рекламою, а також програми
відмови від паління. Комплекс
цих заходів у багатьох країнах
Західної Європи сприяє зни-
женню споживання тютюну
підлітками. У країнах Східної
Європи показники поширенос-
ті тютюнопаління серед під-
літків зростають, особливо це
стосується дівчат [1].

Метою роботи було встано-
влення поширеності тютюно-
паління серед дитячого насе-
лення України у рамках міжна-
родної програми "Європа без
тютюну", здійсненої під егідою
Всесвітньої організації охоро-
ни здоров'я. Для досягнення
мети було проведене конфіден-
ційне глобальне опитуван-
ня "Молодь і тютюн" (Global
Youth Tobacco Survey). Репре-
зентативну вибірку склали
7727 учнів 7-9-х класів 122 за-
гальноосвітніх навчальних за-
кладів у семи регіонах України.

Анкета містила 90 запитань,
структурованих у 7 розділів: за-
питання стосовно вживання
тютюну (19 запитань), про
знання та ставлення до паління
(19 запитань), про пасивне па-
ління (8 запитань), про став-
лення до припинення паління
(12 запитань), про рекламу та
антирекламу паління у засобах
масової інформації (16 запи-
тань), про діяльність школи що-
до профілактики шкідливої
звички (9 запитань), а також за-

гальні (6 запитань). У цій статті
наведені результати щодо
трьох перших блоків запитань.

**Результати та їх обгово-
рення.** За результатами анке-
тування встановлено, що понад
дві третини хлопців та майже
половина дівчат 12-16-річного
віку робили спробу палити
(табл. 1). Кількість дітей, які
спробували палити, цілком
закономірно зростає у відпо-
відності зі збільшенням віку. Як-
що серед семикласників роби-
ли спробу палити (45,9±1,0%),
то у дев'ятому класі кількість
таких дітей зростає в 1,4 рази
($p \leq 0,001$).

Привертає увагу ранній вік
першого досвіду паління не
тільки серед хлопців, а також і
серед дівчат. Так, вже у віці до
13 років спробували палити
92,7% хлопців та 86,9% дівчат.
І хоча різниця між ними вірогід-
на ($p \leq 0,001$), вона становить
лише 5,8%. Зрозуміло, що така
значна кількість дівчат, що
спробували палити на початку
пубертатного віку, є дуже несп-
риятливою прогностичною
ознакою сьогодення. Резуль-
тати дослідження свідчать: як-
що серед 16-річних підлітків
вперше зробили спробу пали-
ти у віці до 11 років 54,6%, то
серед 13-річних — 75,4%. За-
галом у такому ранньому віці
(до 11 років) спробували пали-
ти 59,2% дітей.

Серед підлітків-курців чверть
палять 1-2 рази на місяць. Їх
можна віднести до групи слабо
залучених до паління. Водночас
29,0% хлопців та 16,3% дівчат
можуть бути віднесені до групи
регулярних курців, які палять
щодня. Це переважно (68,8%)
15-16-річні діти, але слід відзна-
чити і велику питому вагу 12-
річних підлітків — 22,5%. Крім
того, 30,1% підлітків цієї вікової
групи (до 12 років) палять понад
5 цигарок на добу, що у 3,6 рази
більше, ніж у групі 13-річних ді-
тей ($p \leq 0,001$).

Підвищений інтерес до паління у дітей 12-річного віку може бути пов'язаним з тим, що саме у цьому віці, на початку пубертатного періоду розвитку, формується почуття дорослості, бажання самостверджуватися та бути прийнятним однолітками. Цей процес відбувається на тлі інтенсивного росту та статевого дозрівання, певної психологічної нерівноваженості та емоційності і, як правило, супроводжується формами поведінки, які мають дослідницький, але при цьому інколи ризикований характер.

Серед підлітків-курців 78,7% викурюють до 5 цигарок на день, 12,6% — до 10 цигарок, 6,7% — до 20 цигарок, а решта (2,0%) — понад 20 цигарок.

Виявлена вірогідна відмінність ($p \leq 0,001$) між кількістю хлопців та дівчат, які викурюють до 5 цигарок на день, на користь останніх (73,7% проти 85,6% відповідно). Водночас кількість хлопців, які палять від 6 цигарок на добу і більше, перевищує кількість дівчат в 1,8 рази.

Серед дітей, які щоденно палять, 7,3% (8,0% хлопців та

6,7% дівчат) мають тютюнову залежність.

Загалом рівень поширеності вживання тютюну у будь-якій формі (жувальний, нюхальний, для паління тощо) підлітками України становить (26,5±0,5)%, що не набагато, але вірогідно нижче, ніж в інших країнах Європи, де відповідний показник дорівнює (28,5±0,5)% ($p \leq 0,05$). Як в Україні, так і у країнах Європи спостерігається міжстатеві різниця у споживанні тютюну. Хлопці України, як і хлопці Європи, вживають тютюн в 1,4 рази частіше, ніж дівчата ($p \leq 0,001$).

Частина підлітків (2,8%), переважно хлопці, крім фабричних цигарок, використовують інші форми тютюнової продукції — сигари, сигарети тощо.

Переважна більшість дітей, що палять (72,9%), купують цигарки у магазинах або у вуличних продавців самостійно, і лише половині з неповнолітніх курців відмовляли у продажу цигарок з огляду на їхній вік.

Очевидно, що паління для підлітків 12-13 років є проявом соціальної активності, засобом

досягнення контакту з однолітками. Встановлено вірогідні відмінності між дітьми цієї вікової групи, що не палять, та тими, що палять, у погляді на залежність між кількістю друзів та палінням. Так, наприклад, серед 13-річних дітей, які вважають, що і хлопцям, і дівчатам паління допомагає мати більше друзів, підлітків-курців в 1,4 рази більше, ніж тих, які не палять.

Крім того, більше третини дітей, що палять, та 20% дітей, що не палять, вважають, що паління надає відчуття комфортності під час свят та громадських заходів (табл. 2).

Важливу роль у формуванні поведінки щодо паління належить сім'ї. Існує тісний зв'язок між палінням батьків і палінням дітей. Так, анкетування показало, що у сім'ї, де батьки палять, підлітків-курців зустрічається на 13,4% більше, ніж некурців ($p \leq 0,001$).

Підлітки досить добре поінформовані щодо шкідливості паління для здоров'я. Привертає увагу той факт, що серед дітей-курців більш високий про-

Таблиця 1

Результати глобального опитування школярів України щодо вживання тютюну (%)

Показник	Статистичні показники	Всі діти	Стать		Вікова група (роки)				
			Хлопці	Дівчата	≤12	13	14	15	16
Питома вага дітей, які будь-коли робили спробу палити	n	7500	3594	3765	937	2390	2463	1527	99
	P	57,1	64,3	49,4	37,5	45,4	59,9	66,4	77,3
	m	0,6	0,8	0,8**	1,6	1,0	1,0	1,2	4,2
З них вперше спробували палити — у віці 11 років і менше	n	3648	2101	1465	275	944	1353	948	76
	P	59,2	66,9	48,6	84,6	75,4	56,3	48,1	54,6
	m	0,8	1,0	1,3**	2,2	1,4	1,3	1,6	5,7
	P	31,1	25,8	38,3	15,4	24,6	35,1	34,5	27,4
— у віці 12-13 років	m	0,8	1,0	1,3**	2,2	1,4	1,3	1,5	5,1
	n	1481	865	577	82	323	554	452	48
	P	23,7	29,0	16,3	22,5	15,0	19,7	27,8	41,6
Кількість дітей, які палять щодня	m	1,1	1,5	1,5**	4,6	2,0	1,7	2,1	7,1
	n	1491	874	576	85	346	536	453	48
	P	21,3	26,3	14,4	30,1	8,3	16,4	27,4	34,2
Кількість дітей, які викурюють протягом доби понад 5 цигарок	m	1,1	1,5	1,5**	5,0	1,5	1,6	2,1	6,8
	n	902	513	359	37	163	341	307	30
	P	7,3	8,0	6,7	0,0	4,7	5,1	10,5	10,8
Питома вага дітей, які мають тютюнову залежність	m	0,9	1,2	1,3	9,4	1,7	1,2	1,7	5,7
	n	1819	1033	736	168	450	643	486	40
	P	37,6	42,8	31,9	50,5	41,1	38,6	34,0	30,7
Питома вага дітей, яким відмовляли у придбанні цигарок у магазині з огляду на вік	m	1,1	1,5	1,7**	3,9	2,3	1,9	2,1	7,3

Примітки: * — вірогідні відмінності порівняно з хлопцями ($p \leq 0,05$);

** — вірогідні відмінності порівняно з хлопцями ($p \leq 0,001$).

цент поінформованих (51,0%), ніж серед тих, хто не палить (45,3%). Можливо, це пов'язане з тим, що з 85,7% дітей, які палять, обговорюють у родині питання щодо шкідливості паління, у той час як з дітьми, що не палять, ці питання обговорюють у 74,6% випадків ($p \leq 0,001$). З хлопцями такі бєсїди ведуть вірогідно частіше, ніж з дівчатами і у групі підлітків, які палять, і у групі, де не палять ($p \leq 0,05$).

16,9% підлітків-курців вважають безпечним палити протягом

DISSEMINATION OF TOBACCO SMOKING AMONG ADOLESCENTS IN UKRAINE
Pol'ka N.S., Yatskovska N.Ya., Gozak S.V.

A dissemination of tobacco smoking among children of the 7-9-th forms was studied in the frame of International Program "Europe without Tobacco" with the help of questionnaire in 122 secondary schools in 7 regions of Ukraine. It was established that a density of the children smoking daily made up 23,7%. Such negative tendencies in the dissemination of tobacco smoking among adolescents as elimination of traditional gender differences and also decrease of the age of smoking beginning were revealed. A significant number of the schoolchildren are under the influence of passive smoking both at home (80,1%) and out of it (89,4%).

одного-двох років, а потім покинути, а 13,8% дітей-курців зби-

раються палити через 5 років. Це може свідчити про те, що діти

Таблиця 2

Результати глобального опитування школярів України щодо їхнього ставлення до тютюнопаління (%)

Показник	Статистичні показники	Всі діти	Стать		Вікова група (роки)					
			Хлопці	Дівчата	≤12	13	14	15	16	≥16
Питома вага дітей, в яких палять батьки	н	n	3562	1328	2184	625	1357	1003	530	20
		P	56,9	53,8	59,5	60,4	60,5	57,6	48,9	47,8
		m	0,8	1,4	1,1*	2,0	1,3	1,6	2,2	11,2
	п	n	1463	855	572	80	320	549	444	48
		P	70,3	72,5	68,0	65,2	72,7	71,9	69,4	65,9
		m	1,2##	1,5##	2,0##	5,3#	2,5##	1,9##	2,2##	6,8##
Питома вага дітей, які збираються палити через 5 років	н	n	3536	1321	2169	611	1346	1003	530	20
		P	2,6	3,5	1,9	2,3	2,6	2,7	2,5	0,3
		m	0,3	0,5	0,3*	0,6	0,4	0,5	0,7	1,2
	п	n	1459	851	571	80	316	549	446	46
		P	13,8	17,3	9,4	13,0	11,8	16,3	12,1	13,7
		m	0,9##	1,3##	1,2## *	3,8##	1,8##	1,6##	1,5##	5,1##
Питома вага дітей, які вважають, що паління надає почуття комфортності під час свят (громадських заходів)	н	n	3549	1322	2180	624	1344	1006	528	20
		P	20,8	24,0	18,8	22,2	20,4	20,8	20,8	17,4
		m	0,7	1,2	0,8*	1,7	1,1	1,3	1,8	8,5
	п	n	1460	854	571	81	316	548	445	48
		P	34,8	37,9	30,6	26,4	32,1	41,0	30,4	38,8
		m	1,2##	1,7##	1,9## *	4,9	2,6##	2,1##	2,2##	7,0##
Питома вага дітей, які вважають, що паління шкідливе для здоров'я	н	n	3530	1311	2171	617	1338	998	531	20
		P	45,3	48,3	43,5	38,0	43,8	49,2	43,0	71,7
		m	0,8	1,4	1,1*	2,0	1,4	1,6	2,1	10,1
	п	n	1463	859	566	80	320	545	449	48
		P	51,0	50,1	51,8	61,1	37,4	45,2	56,7	68,7
		m	1,3##	1,7	2,1##	5,5##	2,7##	2,1##	2,3##	6,7##
Питома вага дітей, які вважають, що безпечно палити рік або два, а потім кинути	н	n	3502	1306	2148	612	1329	988	528	20
		P	13,0	14,4	12,3	10,4	13,6	15,8	10,3	5,7
		m	0,6	1,0	0,7	1,2	0,9	1,2	1,3	5,2
	п	n	1455	852	565	82	315	543	446	48
		P	16,9	17,4	16,2	14,3	16,1	14,5	19,5	22,3
		m	1,0##	1,3	1,6##	3,9	2,1	1,5##	1,9##	6,0##

Примітки до табл 2-3: * – вірогідні відмінності порівняно з хлопцями ($p \leq 0,05$);

– вірогідні відмінності порівняно з дітьми, які не палять ($p \leq 0,05$);

– вірогідні відмінності порівняно з дітьми, які не палять ($p \leq 0,001$);

н – показник у групі дітей, які не палять; п – показник у групі дітей, які палять.

сприймають паління як тимчасове явище. Потенційними курцями є 2,6% дітей, які не палять.

Доведено, що значною загрозою здоров'ю дітей є й пасивне паління. Його вплив характеризується здатністю викликати патологічні стани: бронхіт, бронхіальну астму, серцево-судинні розлади, а також порушення психічного розвитку [1, 2].

Результати проведеного опитування про поширеність па-

сивного паління та ставлення до нього свідчать про те, що значна кількість школярів, включаючи й тих, що не палять, зазнає впливу тютюнового диму і вдома, і за його межами. Вдома в оточенні родичів-курців вимушені перебувати 58,4% хлопців та 64,7% дівчат, які не палять (табл. 3). За межами дому ця кількість відповідно збільшується до 78,3% та 81,8%. При цьому кількість дівчат, які страждають від пасивного паління як вдома, так і за його межами, вірогідно вища, ніж хлопців ($p \leq 0,05$). Щодо підлітків-курців, то ця група дітей підпадає під вплив тютюнового диму у значно більшому масштабі. Так, 80,3% неповнолітніх курців відзначають, що їхні родичі палять вдома, а 89,4% знаходяться в оточенні курців за межами дому. Враховуючи дані про пригнічення емоційного статусу у дітей під впливом пасивного паління [3], можна

припустити масштабність медико-соціальних проблем серед населення у найближчому майбутньому.

Переважає більшість (93,3%) підлітків, які не палять, і тільки 61,4% тих, які щоденно палять, вважають, що паління у громадських місцях слід заборонити. Слід зазначити, що більше половини дітей недооцінюють шкідливість пасивного паління для їхнього здоров'я. Особливо це стосується дівчат та учнів обох статей віком 12-13 років. Серед підлітків, які не палять, тільки (46,4±1,4)% хлопців та (38,3±1,0)% дівчат вважають, що дим чужої цигарки небезпечний для здоров'я.

У більшості випадків (78,8%) підлітки палять поза домом та школою: на вулицях, у парках та інших громадських місцях. Між тим, 7,3% підлітків вказують на те, що палять вдома, 13,9% палять у школі та 10,9% — у друзів вдома.

Таблиця 3

Результати глобального опитування школярів України щодо їхнього ставлення до пасивного паління (%)

Показник	Статистичні показники	Всі діти	Стать		Вікова група (роки)					
			Хлопці	Дівчата	≤12	13	14	15	16	≥16
Питома вага дітей, які вважають, що слід заборонити паління у громадських місцях	н	п	3569	1335	2186	626	1363	1003	532	19
		Р	93,3	93,4	93,2	93,2	93,9	93,6	92	93,8
		т	0,4	0,7	0,5	1,0	0,6	0,8	1,2	5,5
	п	п	1467	859	571	82	321	551	445	48
		Р	61,4	60,0	61,9	55,8	69,8	64,8	57,1	53,9
		т	1,3##	1,7##	2,0##	5,5##	2,6##	2,0##	2,3##	7,2##
Питома вага дітей, які вважають, що пасивне паління шкідливе	н	п	3527	1313	2165	620	1336	995	530	20
		Р	41,8	46,4	38,3	31,9	40,0	43,7	44,8	64,7
		т	0,8	1,4	1,0*	1,9	1,3	1,6	2,2	10,7
	п	п	1446	841	567	80	316	540	442	46
		Р	45,4	47,5	42,8	43,7	30,1	42,6	50,2	58,9
		т	1,3#	1,7	2,1##	5,5##	2,6##	2,1##	2,4##	7,3##
Питома вага дітей, в яких хтось палить вдома в їх присутності	н	п	3569	1325	2196	626	1360	1006	532	20
		Р	61,8	58,4	64,7	64,5	62,1	60,9	63,6	52,9
		т	0,8	1,4	1,0*	1,9	1,3	1,5	2,1	11,2
	п	п	1470	856	577	81	322	549	448	48
		Р	80,1	78,8	81,1	87,4	82,6	78,2	78,6	84,5
		т	1,0##	1,4##	1,6##	3,7##	2,1##	1,8##	1,9##	5,2##
Питома вага дітей, які знаходяться в оточенні курців за межами дому	н	п	3447	1282	2119	601	1310	975	517	20
		Р	80,3	78,3	81,8	77,4	76,5	80,4	87,0	84,8
		т	0,7	1,2	0,8*	1,7	1,2	1,3	1,5	8,0
	п	п	1428	828	565	82	314	528	438	46
		Р	89,4	87,6	91,7	89,2	83,9	86,9	92,7	100,0
		т	0,8##	1,1##	1,2## *	3,4##	2,1##	1,5##	1,2##	7,7##

Отже, отримані дані дозволяють стверджувати, що підлітковий період розвитку людини характеризується тим, що діти проявляють все більшу самостійність, експериментують, сприймають на себе дорослі ролі та звички. Це стосується і такої негативної звички, як тютюнопаління. На цьому етапі життя значний вплив на поширеність тютюнопаління серед дітей мають паління батьків та однолітків, легкість придбання цигарок, недооцінка шкідливості паління, відчуття комфортності у спілкуванні під час паління.

Висновки

1. Рівень поширеності щоденного тютюнопаління серед учнів 7-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів України становить 23,7% (29% у групі хлопців та 16,3% у групі дівчат). Враховуючи, що на цей вік припадає пубертатний період розвитку дитини, це значною мірою зумовлює несприятливий прогноз щодо стану здоров'я населення у майбутньому.

2. Встановлено негативні тенденції у поширеності тютюнопаління, а саме: відбувається процес стирання традиційних статевих відмінностей у палінні, а також зменшення віку початку паління — 59,2% сучасних підлітків вперше спробували палити у віці 11 років та раніше.

3. Значна кількість школярів (у т.ч. і ті, що не палять) зазнає впливу пасивного паління як вдома (80,1%), так і за його межами (89,4%). При цьому кількість дівчат, які страждають від пасивного паління, вірогідно вища, ніж хлопців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Европа. Европейский региональный комитет. Пятьдесят пятая сессия. Бухарест, Румыния (1-15 сентября 2005 г.) // Современная педиатрия. — 2007. — № 3 (16). — С. 16-29.

2. Vork K.L., Broadwin R.L., Blaisdell R.J. Developing Asthma in Childhood from Exposure to Secondhand Tobacco Smoke: Insights from a Meta-Regression // Environmental Health Perspectives. — 2007. — Vol. 115. — № 10. — P. 1394-1400.

3. Капранов С.В., Капранова Т.С. Вплив активного і "пасивного" паління на емоційний стан і розумову працездатність старшокласників // Довкілля та здоров'я. — 2005. — № 1. — С. 19-22.

У МІНІСТЕРСТВІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

ПРОТЯГОМ III ТА IV
КВАРТАЛІВ 2007 РОКУ
ЗА ПОДАННЯМ
КОМІТЕТУ З ПИТАНЬ
ГІГІЄНИЧНОГО
РЕГЛАМЕНТУВАННЯ
МОЗ УКРАЇНИ

Затверджено:

Наказом першого
заступника міністра,
Головного державного
санітарного лікаря
України № 362
від 02.07.2007 р.

зміни до Державних
санітарних правил пла-
нування та забудови на-
селених пунктів № 173
від 19.06.1996 р.

Постановами
Головного державного
санітарного лікаря
України

№ 30 від 14.11.2007 р.
— значення гігієнічних
нормативів та регламен-
тів пестицидів 44 найме-
ншуваних;

№ 33 від 10.12.2007 р.
— значення гігієнічних
нормативів та регламен-
тів пестицидів 40 найме-
ншуваних;

№ 37 від 17.12.2007 р.
— значення гігієнічних
нормативів та регламен-
тів пестицидів 38 найме-
ншуваних.

Погоджено:

Постановою Головного
державного санітарного
лікаря України

№ 24 від 31.07.2007 р.
— методику виконання
вимірювань масової кон-
центрації аспарагінової
кислоти у повітрі робочої
зони фотометричним ме-
тодом;

№ 25 від 06.08.2007 р. за
поданням Комітету з пи-
тань гігієнічного регла-
ментування МОЗ України
та Національної комісії Ук-
раїни з Кодекс Аліментарі-
ус — застосування харчо-
вої добавки гідроксипро-
пілцелюлози (Е 463) у ви-
робництві кремів для тор-
тів, кексів та інших конди-
терських виробів і затвер-
джено гігієнічний норма-
тив — максимально допу-
стимий рівень (МДР) —
вмісту гідроксипропілце-
люлози (Е 463) — "у
необхідних за технологією
кількостях";

№ 27 від 17.10.2007 р.
— методичні вказівки
"Посуд та посудогоспо-
дарські товари. Інверсій-
но-вольтамперометрич-
ний метод аналізу витя-
жок на вміст цинку, кад-
мію, свинцю, міді та
миш'яку";

№ 29 від 05.11.2007 р.
— методики виконання
вимірювань масової кон-
центрації біоцидних реа-
гентів на основі полігек-
саметиленгуанідину у во-
дах та осадах спектрофо-
тометричним методом;

№ 34 від 11.12.2007 р.
— методики виконання
вимірювань масової кон-
центрації сірководню та
діоксиду сірки (ангідриду
сірчастого) у повітрі ро-
бочої зони фотометрич-
ним методом;

№ 35 від 12.12.2007 р.
— методики кількісного
хімічного аналізу проб
дитячих іграшок на вміст
токсичних елементів —
миш'яку, ртуті, селену,
кадмію, свинцю та сурми
— методом інверсійної
вольтамперометрії.